

Moss
kommune

Mangfoldige Moss
– slik har vi det

Et bærekraftig samfunn!

Folkehelsearbeid handler om hva som påvirker og har betydning for befolkningens helse og livskvalitet. Dette er et ansvar og en oppgave for alle politiske utvalg, virksomheter og sektorer.

Vi har betydelige folkehelse- og levekårsutfordringer i nye Moss. Samtidig har vi mange muligheter til å kunne endre dette! Et bærekraftig samfunn er et samfunn det er godt å leve i. Visjonen for den nye kommunen er Mangfoldige Moss – skapende, varmere, grønnere. For å virkeliggjøre denne visjonen må vi ha felles folkehelsekunnskap. Vi må vite hvordan vi har det.

Dette dokumentet er en retningsviser for administrasjon og folkevalgte for å prioritere innsats og målrette folkehelse tiltak. På den måten vil vi kunne skape et samfunn som gjør det lettere for mossinger å ta gode, helsefremmende valg.

Moss, 15 november 2019

Hans Reidar Ness
Rådmann Moss

Trude Larsen Vold
Folkehelsekoordinator

Agnethe Weisæth
Folkehelsekoordinator

Vedtak fra kommunestyret 13.02.2020, KS- 007/20:

«Moss kommune legger dokumentet «Mangfoldige Moss – slik har vi det» som kunnskapsgrunnlag for en bærekraftig samfunnsutvikling og planarbeid».

Folkehelse, sosial bærekraft og FNs bærekraftsmål

Oppdatert kunnskap er en forutsetning for et treffsikkert folkehelsearbeid.

I tråd med Lov om folkehelsearbeid (§ 5) har Moss og Rygge kommuner årlig utarbeidet oversikter over folkehelse og levekår. Dette er viktige kunnskapsgrunnlag, men for å ha en effekt må kunnskap omsettes i handling. Dette dokumentet blinker ut de største levekår- og folkehelseutfordringene for den nye kommunen og som kommunen bør ta tak i.¹

Statistikk for nye Moss er ennå ikke tilgjengelig i nasjonale databaser.

Dokumentet vil der det er store ulikheter skille mellom Rygge og Moss.

Som et sammenlikningsgrunnlag ses statistikk opp mot nasjonalt gjennomsnitt.

For en detaljert beskrivelse av status over folkehelse og levekår vises det til Moss og Rygge sine oversiktsdokument over folkehelse og levekår.² I 2020 utarbeides en felles folkehelse- og levekårsoversikt for nye Moss.

¹ Statistikken som brukes er hentet fra Moss og Rygge sine oversiktsdokument over folkehelse og levekår fra 2018 samt fra siste oppdaterte tall fra nasjonale databaser. Ungdata-tallene er hentet fra sist undersøkelse i 2019.

² https://www.moss.kommune.no/_f/p1/i517752f9-fb02-413d-af31-e178062fb8b9/folkehelse-og-levekar-oversiktsdokument2018.pdf og <http://www.rygge.kommune.no/globalassets/helse-og-omsorg/dokumenter/folkehelse/helseoversikt-og-helsetilstand-i-befolkningen-i-rygge-2018.pdf>

Folkehelse- og levekårsutfordringene ses i dette dokumentet i lys av FNs bærekraftsmål.

Folkehelse har en tverrsektoriell tilnærming hvor alle de 17 bærekraftsmålene er relevante, men det er særlig innen bærekraftsmålene 3 "God helse", 4 "God utdanning" og 10 "Mindre ulikhet" vi finner utfordringer i Moss.

Det er samtidig innenfor disse målene vi finner muligheter for strategisk innsats.

Bærekraftsmål 4 "God utdanning" som handler om å sikre inkluderende,

rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle, er et viktig mål for god folkehelse. Utdanning og sosiale ulikheter hører nøye sammen, og bærekraftsmålet om utdanning dekkes i dette dokumentet inn som en bakgrunnsvariabel til bærekraftsmålet om sosiale ulikheter.

I tillegg fremhever vi bærekraftsmål 17 "Samarbeid" og bærekraftsmål 11 "Bærekraftige byer og samfunn" som viktige innsatsområder for utvikling av bærekraftig folkehelse i Moss.

Utfordringsområder – og mulighetsvinduer i Moss

17 SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE

Hvordan får vi til et bærekraftig folkehelsearbeid?

Vi har alle et ansvar. Helse påvirkes av individuelle valg og ytre faktorer fra både miljø og samfunn.

Det betyr at folkehelsearbeid er en kollektiv utfordring som krever en kollektiv løsning. Alle sektorer og kommunale virksomheter har et ansvar for folkehelse og må bidra med tiltak og ressurser.

Samskaping

Å utvikle et helsefremmende lokal-samfunn innebærer at folkehelse må ivaretas på tvers av sektorer. Vi må samarbeide på en annen måte enn tidligere og trække opp nye stier.

Det blir viktig med samarbeid mellom

parter som tradisjonelt ikke har samarbeidet, likeverdighet i møter og nye måter å løse utfordringer på.

Hele samfunnet må involveres; kommunen, innbyggere, næringsliv og frivillighet må sammen skape en bærekraftig utvikling.

Visjonen for Moss tar opp i seg dette, og forplikter oss til aktivt å samarbeide for å nå vedtatte mål.

Et godt eksempel hvor samskaping har skapt resultater er finaleplassen til Moss som Norges mest attraktive by og kåringen av Moss til Årets sentrum i 2019.

Mangfoldige Moss – skapende, grønnere, varmere

Langsiktig, systematisk og strategisk
Folkehelsearbeid er langsiktig og systematisk samfunnsutvikling rettet mot hele befolkningen. Kommuneplanen angir retning og beskriver hvordan Moss skal utvikle seg fram mot 2030. Her trekkes linjer fra internasjonale og nasjonale mål og føringer ned til kommunale strategier.

Tidlig innsats og universelle strategier

Gode allmenne tilbud og tiltak fra kommunens tjenestetilbud, aktive lag, foreninger og frivillige og gode møteplasser er pilarer som gir mulighet for deltakelse for alle innbyggere på ulike arenaer.

Gode allmenne tilbud når alle, og jo tidligere vi begynner satsing, jo bedre blir effekten. Vi trenger brede, befolkningsrettede strategier – tiltak som når alle – med en ekstra innsats for å nå de som trenger det mest.

Ressursbasert tilnærming

Den som har skoen på, vet hvor den trykker. Medvirkning er et bærende prinsipp i folkehelsearbeidet.

Hovedtyngden av medvirkning bør skje tidlig i en prosess da muligheten for konstruktive innspill og dialog er størst.

Det handler om å ha tilstrekkelig kunnskap og forståelse for hva som er viktig for ulike aldersgrupper, og hvordan ulike planer og tiltak påvirker muligheter og livskvalitet for hele samfunnet.

Sømløse tjenester

Vi skal og må finne måter å møte innbyggere på som sikrer at tjenestene blir gitt på rett måte til rett tid. Det betinger samarbeid mellom tjeneste-områder.

«Kommunen har et særlig ansvar for å sikre aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder barn og unge. Grupper og interesser som ikke er i stand til å delta direkte, skal sikres gode muligheter for medvirkning på annen måte.» Plan- og bygningsloven § 5-1

Kunst av Charlotte Norlund

3 GOD HELSE

Bærekraftsmål 3 handler om å sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder.

At alle kan leve friske og sunne liv er en forutsetning for å oppnå bærekraftig utvikling.

I Norge er arbeidet konsentrert om delmålene om smittsomme og ikke-smittsomme sykdommer, psykisk helse, forebygging og behandling av rusmiddelproblemer og tobakksbruk.

Moss har store helseutfordringer og for at dette bærekraftsmålet skal nås, kreves en forsterket innsats.

Hvor gamle blir vi i Moss?

Forventet levealder er et viktig mål på helsen i en befolkning. Hvordan vi lever og bor preger hvor lenge vi lever. Levealderen i Norge stiger – i tråd med det nasjonale målet om at Norge skal være blant de tre landene i verden med høyest levealder.

Selv om levealderen også stiger i Moss, er den forventede levealderen lavere enn landsgjennomsnittet. Dette er et tegn på at folkehelsen er dårligere i Moss enn landet forøvrig. Rygge er lik landsgjennomsnittet.

Forventet levealder henger sammen med utdanning. Utdanning på universitet- og høyskolenivå er noe lavere i Moss og Rygge enn nasjonalt gjennomsnitt.

Selv om forventet levealder er lavere i Moss, blir den aldrende befolkningen en stadig større andel av totalbefolkningen og antall fødsler går ned.

I 2030 er det estimert en økning av andel eldre over 67 år i Moss på 22 prosent. Flere eldre betyr mange muligheter og ressurser, samtidig som en aldrende befolkning vil øke press på kommunenes omsorgstjenester.

Ikke-smittsomme sykdommer

De mest belastende sykdommene for samfunnet er de ikke-smittsomme sykdommene. Det er godt dokumentert at det er sosial ulikhet i sykdommene og at de kan forebygges med struktur- endringer og systemtiltak. Slike tiltak skjer i stor grad i andre sektorer enn helse- og omsorgssektoren, slik som skole, barnehage, lokalmiljø og arbeidsliv.

Dette er sykdommer vi kan gjøre noe med!

Psykisk helse

Psykiske lidelser og vansker er ett av våre største folkehelseproblemer. Samfunnskostnadene for psykiske vansker og milde psykiske lidelser er høyere enn for noen annen sykdomsgruppe.

Andel som oppsøker legevakst/fastlege på grunn av psykiske symptomer eller lidelser øker blant unge i alderen 15–29 år. Særlig øker det blant jenter lokalt. Selv om Moss og Rygge ligger høyere enn landsgjennomsnittet på andel med psykiske symptomer og lidelser i alle aldersgrupper, er økningen lavere enn landsgjennomsnittet. Det kan tyde på at vi er i ferd med å bremse utviklingen³.

Det er en høyere andel som bruker reseptbelagte legemidler mot psykiske lidelser i nye Moss enn landet ellers. Blant de over 45 år øker bruken, mens bruken går ned blant de under 45 år.

Ungdom- og videregående skoleelever i Moss og Rygge skiller seg ut fra landsgjennomsnittet med en høyere andel som rapporterer om depressive symptomer⁴ og ensomhet⁵.

Fysisk helse

En noe høyere andel i nye Moss enn gjennomsnitt for landet er i kontakt med fastlege/legevakst når det gjelder hjerte- og karsykdommer. Andelen er synkende. Det er også en noe høyere andel i nye Moss som er i kontakt med primærhelsetjenesten for muskel- og skjelettlidelser. Her er det en nedgang blant unge. Andelen som bruker kolesterolsenkende legemidler og legemidler til behandling av type 2-diabetes er høyere i Moss og Rygge enn landsgjennomsnittet.

Personer med uføretrygd

Nye Moss har en høyere andel personer med uføretrygd enn landsgjennomsnittet i alle aldre. I aldersgruppen 45 – 66 år er det nedgang i mottakere av uføreytelser, mens det er økning i alder 18 – 44 år.

Størst økning er i aldersgruppen 18 – 29 år. Her har Rygge en økning fra 1,9 til 2,7 prosent siden 2011 (42 prosent økning). Tilsvarende økning i Moss er 19 prosent og landet 17 prosent.

Bruk av cannabis

Fem prosent av ungdomsskoleelevene i Moss og Rygge har prøvd cannabis minst én gang i løpet av det siste året. Det er høyere enn nasjonalt gjennomsnitt på tre prosent.

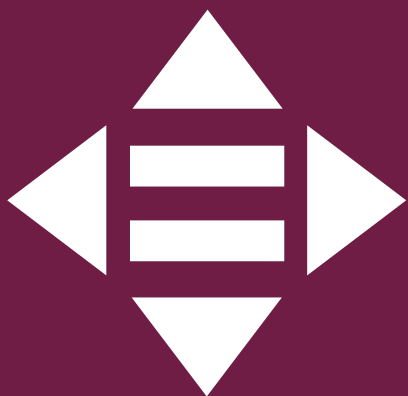
20 prosent av videregående skoleelever har prøvd cannabis minst én gang i løpet av det siste året. Det er høyere enn nasjonalt gjennomsnitt på 12 prosent. Det er god del flere som blir tilbudt stoffet enn som selv har prøvd, og gutter blir tilbudt oftere enn jenter. Fra 2015 har det på landsbasis vært en markant økning i hasjbruk blant gutter.

³ Økning i prosent alder 45 – 74 år: Moss: –2%, Rygge: 2%, nasjonalt 2%. Økning i prosent alder 15 – 29 år:

Moss: 7%, Rygge 8%, nasjonalt 13%.

⁴ 20 prosent på ungdomstrinn og 25 prosent på videregående skole mot hhv. 15 og 20 prosent på landsbasis

⁵ 28 prosent på ungdomsskolene mot 20 prosent på landsbasis

10

MINDRE ULIKHET

Bærekraftsmål 10 handler om å redusere ulikhet

For å skape en bærekraftig utvikling og stabile samfunn, må ulikheter reduseres og ressurser fordeles rettferdig. Da er det viktig å unngå at unge faller ut av skole og arbeidsmarked, og at innvandrere raskt integreres i arbeidsmarkedet.

Moss har store sosiale forskjeller. Det betyr at utdannings- og inntektsforskjellene er store.

Utdanning

Det er store forskjeller i forventet levealder mellom utdanningsgrupper. Det er større sannsynlighet for å leve lenger om du har universitet-/høgskole-utdanning enn om du har grunnskole som høyeste utdanning.

I Moss forventes du å leve 6,8 år kortere om du kun har gjennomført grunnskole i forhold til de med høyskole/

universitetsutdanning. Om du fullfører videregående skole øker forventet levealder med 4,4 år.

De sosiale helseforskjellene i forventet levealder i Moss øker, mens den går ned i Rygge. I Rygge er forskjellen i forventet levealder mellom den delen av befolkningen som har grunnskole som høyeste utdanningsnivå, og den delen av befolkningen som har videregående eller høyere utdanning, 3,6 år. Det er lavere enn Moss (5,6 år) og landsgjennomsnittet (5 år).

Frafall fra videregående opplæring

Over lengre tid har færre elever fra Moss og Rygge gjennomført videregående opplæring enn gjennomsnittet for Norge, men siste målinger viser en positiv utvikling.

Elever fra Rygge ligger nå på landsgjennomsnittet når det gjelder frafall fra videregående opplæring (21 prosent). Elever fra Moss ligger fremdeles høyt (26 prosent), men utviklingen går riktig vei.

Husholdninger med vedvarende lavinntekt

De sosiale ulikhetene i Moss er tydelige når en ser på andel under 18 år som bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Andelen øker og er signifikant høyere enn landsgjennomsnittet. Andelen øker mer i Rygge enn i Moss over tid, men andelen er likevel lavere i Rygge.

I Moss gjelder dette 945 barn (16,2 prosent). At utfordringsbildet for Rygge (9,1 prosent) er bedre enn landsgjennomsnittet (10,7 prosent), forsterker bildet om sosial ulikhet innad i nye Moss.

Arbeid

Arbeid og utdanning har stor betydning for helse og levekår. Det er en positiv trend med reduksjon i andel arbeidsledige blant yngre. I Moss er likevel arbeids-

ledigheten noe høyere enn landet i alle aldersgrupper. Rygge ligger noe under. Dette bildet forsterker igjen bildet om sosial ulikhet innad i nye Moss.

Bokkvalitet og bosituasjon

Boligen og nærområdet er en viktig ramme for barn og unges oppvekst. Det er viktig for barna her og nå, og for å forebygge reproduksjon av sosial ulikhet.

Vanskeligstilte på boligmarkedet kjenne- tegnes som regel med lav inntekt, lav/ingen utdanning og svak arbeidsmarkedstilknytning – i et befolkningsperspektiv er dette sammenfallende med dårligere helsetilstand.

Antall bostedsløse i Moss er stabilt høyt. Det er til enhver tid inneboende i de midlertidige boligene som kommunen disponerer, samtidig som NAV bistår med andre midlertidige løsninger.

Kommunen har få og lite egnet boligmasse til personer med samtidig rus- og psykiske lidelser. Det er viktig å kunne tilby gode boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet og spesielt til barnefamilier.

Kunst av Charlotte Norlund

11

BÆREKRAFTIGE MOSS

Bærekraftsmål 11 handler om å gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige.

Folkehelse er samfunnsutvikling. Folkehelse skapes der vi lever og bor, og hvordan kommunen utvikler lokalsamfunnet er helt sentralt for befolkningens helse.

Det er viktig at det tilrettelegges for en helsefremmende stedsutvikling som motvirker sosiale helseforskjeller, og som gjør det godt å være der for lek og aktivitet med sosiale møteplasser og grønn mobilitet.

Resultat fra fylkesundersøkelsen «Oss i Østfold» 2019, viser at innbyggerne i nye Moss har god helse i Østfoldsammenheng. Forskjellene innad

i Østfold er små, og uten å si noe om det er signifikante forskjeller så ser vi at innbyggerne i nye Moss rapporterer noe bedre psykisk og fysisk helse, og tannhelse. Det er også en litt større andel i nye Moss som sier de er fysisk aktive og at de trives i stor grad i nærmiljøet sitt.

Det ser ut til å være litt flere som er fornøyde med tilgjengelighet og utvalg av butikker, kulturtilbud og grøntarealer.

Gode læringsmiljø
Helsedirektoratet framhever læringsmiljø og nærmiljø som viktige grunnverdier for et bærekraftig samfunn⁶.

Folkehelseperspektivet på oppvekst-området handler om betingelsene som ligger til grunn for læring. Når det legges til rette for helsefremmende tiltak i barnehager og skoler, er det for å bedre læringsmiljøet og på sikt sette den enkelte bedre i stand til å mestre eget liv og utjevne sosial ulikhet i helse.

Gode barnehager og godt læringsmiljø i skolen legger grunnlag for læring, samhandling, sosial kompetanse og mestring.

Unge i nye Moss skiller seg ikke vesentlig fra landsgjennomsnittet og læringsmiljøet er godt.

Kultur og aktivitet

Kultur er sammensatt av aktiviteter og tiltak i offentlig, frivillig og privat regi, og kjennetegnes av samarbeidsstrukturer på tvers av disse skillelinjene. Kultur bidrar med et bredt spekter av innfallsvinkler for både deltakelse, opplevelse og mestring. Dette er verdifulle virkemidler for integrering og inkludering, og kan spille en sentral rolle i arbeidet mot utenforskap. Det er viktig å sikre god og likeverdig kulturoppplæring for barn, unge og voksne.

Færre ungdomsskoleelever i nye Moss deltar i organiserte fritidsaktiviteter enn landsgjennomsnittet (58 mot 66 prosent). Ungdom rapporterer derimot høyere enn landsgjennomsnittet når det gjelder skjermtid. Mange unge oppgir bekymring rundt egen skjermbruk, uten at de har klart å redusere bruken.⁷

Attraktive og trygge nærmiljø

Frivillighet er viktig for å skape mangfold og attraktivitet. Kommunen har en viktig rolle for å legge til rette for at

frivilligheten kan blomstre, som et supplement til kommunale oppgaver.

Å delta i frivillige lag og organisasjoner har en egenverdi og positive tilleggsverdier som tilhørighet, sosialt nettverk og fellesskap. Dette er viktige verdier for å skape gode lokalsamfunn.

Attraktive nærmiljø er samfunn det er godt å være i. Nærhet til grønne områder bidrar til økt fysisk aktivitet. Aktivitetsvennlige bo- og nærmiljøer handler om å tilrettelegge for naturopplevelser, turstier, nærmiljøanlegg, friluftsliv, idrett, egenorganisert aktiviteter og aktiv transport.

Nær tilgang til grøntområder er særlig viktig for barn, gravide, eldre og mennesker i utsatte områder med begrensede økonomiske ressurser.

Aldersvennlig stedsutvikling

Aldersvennlig stedsutvikling er å skape fysiske omgivelser som gjør det mulig for eldre å være aktive samfunnsdeltakere så lenge som mulig. Gode, velfungerende nærmiljø og møteplasser på tvers av generasjoner, universelle tiltak og et mangfold av fritids- og kulturaktiviteter utgjør kjernen i aldersvennlig stedsutvikling.

Selv om det kalles aldersvennlig stedsutvikling handler det ikke kun om tiltak rettet mot eldre. Det som er bra for eldre er som regel godt for alle.⁸

⁶ Folkehelse og bærekraftig samfunnsutvikling. Helsedirektoratets innspill til videreutvikling av folkehelsepolitikken. Helsedirektoratet, 2018

⁷ 68 prosent av ungdomsskoleelevene oppgir å bruke fra tre til mer enn fire timer foran en skjerm hver dag på fritiden, mot 57 prosent på landsbasis. På videregående er tallet 70 prosent mot 61 prosent på landsbasis.

⁸ <https://www.arkitektur.no/handbok-i-aldersvennlig-stedsutvikling>

Mangfoldige Moss – slik vil vi ha det!

Mangfoldige Moss – slik vil vi ha det!

Nye Moss har sosiale helseforskjeller og utfordringer innen flere folkehelse- og levekårsområder.

Det er bekymringsfullt at Moss ligger dårligere an enn landsgjennomsnittet på flere helserelaterte faktorer. Enkelte av områdene viser likevel til positiv utvikling. Det tyder på at vi med tiltak og strategier går i riktig retning.

Folkehelsearbeidet har som mål å styrke de helsefremmende faktorene og å redusere de faktorene som gjør oss syke. Mye ligger til rette for en positiv utvikling i Moss.

For å være den varme, skapende og grønne kommunen som visjonen legger opp til, – for å få det slik vi vil ha det – så må det særlig rettes en innsats mot bærekraftsmålene som omhandler helse, utdanning, sosial ulikhet og samfunnsutvikling. Samskaping og tverrfaglig samarbeid er helt avgjørende for å få dette til.

Moss
kommune

Moss kommune, Rådhuset, Kirkegata 15,
Postboks 175, 1501 Moss
Tlf. 69 24 80 00 post@moss.kommune.no